

Ишлаб чиқариш жараёнларини интеграциялаш турлари

Зарнигор Рустамовна Турсунова
Тошкент давлат иқтисодиёт университети

Аннотация: Ушбу мақолада ишлаб чиқариш корхоналари ,интеграцион ишлаб чиқариш корхоналарининг мамалакат иқтисодиётидаги ўрни, интеграцион маҳсулот ишлаб чиқариш корхоналарининг мақсади ҳақида маълумот берилган. Шунингдек Ўзбекистонда интеграцияларни ташкил этиш жараёнига таъсир этувчи омиллар борасида фикрлар келтирилган.

Калит сўзлар: ишлаб чиқариш, интеграция, интеграция турлари, интеграциялаш мақсади

Types of integration of production processes

Zarnigor Rustamovna Tursunova
Tashkent State University of Economics

Abstract: This article provides information about production enterprises, the role of integrated production enterprises in the country's economy, and the purpose of integrated product production enterprises. Opinions are also given on the factors influencing the process of organizing integrations in Uzbekistan.

Keywords: production, integration, types of integration, purpose of integration

Мамлакатимизда иқтисодий муносабатларни ўзгариши мамлакатда фаолият кўрсатаётган ишлаб чиқариш корхоналари бир бири билан ўзаро ҳамкорлик муносабатларини ўрнатишга олиб келади. Ҳамкорлик асносида ишлаб чиқариш корхоналари интеграциялашуви вужудга келади. Бозор иқтисодиёти ўзгаришларига тезлик билан мослаша оладиган янги бошқарув тузилмалари барпо этиш имконияти юзага келтириб, ишлаб чиқариш узвийлигини таъминлашга эришилади. Бу борада мамлакатимизда амалга оширилган иқтисодий ўзгаришлардан бири сифатида қатор интеграциялашган корпорацияларни мисол келтиришимиз мумкин.

Интеграциялашув авваламбор, ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган харажатларни муқобиллаштириш ва пасайтириш, ишлаб чиқарилган маҳсулотни тақсимлаш ҳамда сотишнинг самарали механизмларидан фойдаланиш ва натижада фаолиятдан олинadиган даромаднинг ошишини,

инвеститцияларнинг самаралигини таъминлаш ва корхоналарнинг рақобатбардошлигини кучайтириш зарурати билан боғлиқ.

Иқтисодиётда “интеграция” сўзи биринчи марта саноат ташкилотида тижорат фирмаларининг иқтисодий шартномалар, картеллар, консернлар, трестлар ва бирлашишлар орқали бирикмаларига мурожаат қилиш учун ишлатилган - горизонтал интеграция рақобатчиларнинг комбинациясини, вертикал интеграция етказиб берувчиларнинг миждозлар билан комбинациясини англатади.

Горизонтал интеграция (горизонтал концентрация) - бу бир хил профилдаги хўжалик юритувчи субъектларни бир хил соҳада ва ишлаб чиқаришнинг бир босқичида жойлашган бошқа фирма устидан назоратни сингдириш ёки сотиб олиш орқали бирлаштириш.

Горизонтал интеграция-бу бизнеснинг кенгайишига олиб келадиган рақобатбардош стратегия. Стратегик иттифоқлардаги корхоналар кўпроқ ресурслар, бозор, ваколат ва самарадорликни таъминлайдиган натижаларга йўналтирилган. Икки бирлашган компания бир-биридан мустақил равишда ишлаш орқали кўпроқ даромад олиш учун кўпроқ имкониятларга ега бўлиши керак.

Бирок, горизонтал интеграция саноатда монопол ҳокимиятни яратиши мумкин, бу истеъмолчи учун фойдасиз бўлиши мумкин. Рақобатнинг пасайиши тил бириктиришни рағбатлантириши мумкин, бу еса маҳсулот нархининг ошишига олиб келади.

Мамлакатда фаолият юритаётган корхоналарда бошқарувнинг ташкилий иқтисодий жиҳатларини такомиллаштириш инновацион фаолиятни бошқаришда вертикал интеграция стратегияландан фойдаланишнинг ўзига хос жиҳатларини илмий асослаш саноат корхоналарининг фаолиятини ҳозирги ҳолати уларнинг бошқарув механизмини такомиллаштириш стратегияси ҳамда бошқарув тизимини ривожлантириш истиқболини белгиловчи восита ва механизмларни такомиллаштириш йўллари ишлаб чиқиш заруратини келтириб чиқаради.

Вертикал интеграция (вертикал концентрация) - бу ишлаб чиқариш ва айланишнинг барча ёки асосий бўғинларини ягона технологик жараёнга бирлаштириш, битта инфратузилмага ега, ягона бизнес-жараёнлар, технологиялар, ваколатлар ва бошқалар билан холдинг компаниясини яратиш, товарлар ёки хизматларни ишлаб чиқариш жараёнлари занжиридир. Шу билан бирга, хом ашё етказиб берувчилар билан интеграция орқага вертикал интеграция; истеъмолчилар билан интеграция олдинга вертикал интеграциядир.

Агар компания бошқа компаниянинг товарлари ёки хизматларини ишлаб чиқаришда зарур бўлган хом ашё ишлаб чиқарадиган компаниялар устидан

назоратни қўлга киритишга интилса, компания вертикал интеграцияни “орқага” амалга оширади. Мисол учун, автомобил ишлаб чиқарувчилари шиналар ишлаб чиқарувчи компания, автомобил ойналари ишлаб чиқарувчи компания ва автомобил шассиси ишлаб чиқарувчи компанияга ега бўлиши мумкин. Бундай компаниялар устидан назорат якуний маҳсулот таъминоти, сифати ва нархининг барқарорлигини таъминлайди. Бундан ташқари, бу вертикал интеграциялашган холдингга ортиқча қийматнинг ўз ҳажмини оширишга имкон беради.

Компания вертикал интеграцияни амалга оширади “олдинга” агар у истеъмолчига маҳсулот ёки хизматнинг сўнгги нуқтасига яқинроқ бўлган товарлар ёки хизматларни ишлаб чиқарадиган компаниялар устидан назоратни қўлга киритишга интилса (ёки ҳатто кейинги хизмат ёки таъмирлаш).

Агар компания хом ашёни қазиб олиш ва ёки ишлаб чиқаришдан истеъмолчига тўғридан-тўғри сотиш нуқтасига қадар бутун ишлаб чиқариш занжирини таъминлайдиган барча компаниялар устидан назоратни қўлга киритишга интилса, мувозанатли вертикал интеграцияни амалга оширади. Ривожланган бозорларда ушбу турдаги вертикал интеграцияни ортиқча қиладиган самарали бозор механизмлари мавжуд: тегишли томонларни бошқариш учун бозор механизмлари мавжуд. Бироқ, монополистик ёки олигополистик бозорларда компаниялар кўпинча тўлиқ вертикал интеграциялашган холдинг компаниясини қуришга интилишади.

Интеграциялаш рақобатбардошликни оширган ҳолда бир бирига яқин бўлган фирма ва тармоқларнинг бирлашмаларни шакллантириш жараёни. Интеграциялашган ишлаб чиқаришда харажатларни минималлаштириш тежаш билан изоҳланади. Бунда интеграциялашган корхоналарнинг ресурс имкониятларини бирлаштириб янги билимлар технологиялар ва инновацияларни тарқатишнинг аниқ йўналтирилган тизими яратилади. Интеграциялашган ишлаб чиқариш корхоналари нарх ва сифат жиҳатидан рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқариш имкониятига эга. Мамлакатда интеграцион маҳсулот ишлаб чиқариш фаолиятининг шакли ва мазмуни бозор иқтисодиётининг ўзига хос хусусиятлари, ишбилармонлик муҳити ва давлат ижтимоий-иқтисодий сиёсати билан белгиланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Usmonov B., Rakhimov F., Dismukhamedova M. Uslubiy qo'llanma: Ta'lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyasi va innovatsion hamkorlik. Тошкент, "Adabiyot uchqunlari" нашриети, 2017

2. Смольянова Е. Л., Ахенбах Ю. А. Концептуальные положения формирования и развития научно-производственных кластеров:

3. С.А. Хавина // Излучение плазмы - Исламский фронт спасения. - М. : Большая российская энциклопедия, 2008.

4. Водянов А. Производственные мощности российской промышленности в контексте задач экономического роста / Водянов А., Гаврилова О., Маршова Т.// Российский экономический журнал. 2006. - № 2

5. Зайцев Н.Л. Экономика, организация и управление предприятием: Учеб.пособие. М.: ИНФРА-М, 2004. Производственная мощность предприятия. М.:1. Экзамен, 2006.

6. Назарова, Н. С. (2017). ЎЗБЕКИСТОНДА САНОАТ КОРХОНАЛАРИНИ БОШҚАРИШДА ВЕРТИКАЛ ИНТЕГРАЦИЯ ЖАРАЁНИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ. Интернаука, (10-4), 76-77.

7. Турсунова, З. (2023). ИНТЕГРАЦИОН МАҲСУЛОТ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ КОРХОНАЛАР ХУСУСИЯТЛАРИ. Центральноазиатский журнал образования и инноваций, 2(11 Part 3), 82-84.